

KATARZYNA JACHIMOWICZ, MACIEJ SEROWANIEC

**VIII polsko-włoskie kolokwium prawnicze:
„Zmiany konstytucji we Włoszech i w Polsce
z perspektywy historycznej, teoretycznej
i praktyki ustrojowej”, poświęcone pamięci
dr. Stanisława Morawskiego.
Mrągowo, 8–11 września 2021 r.**

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu już po raz ósmy zorganizował międzynarodowe polsko-włoskie kolokwium prawnicze. Spotkanie to zostało poświęcone kwestiom zmian konstytucji we Włoszech i w Polsce z perspektywy historycznej, teoretycznej i praktyki ustrojowej. Partnerem Kolokwium był Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz miasto Mrągowo.

W dniach 8–11 września 2021 r., w malowniczych okolicach jeziora Czos w Mrągowie, odbyło się VIII polsko-włoskie kolokwium prawnicze. W wydarzeniu wzięło udział blisko trzydziestu cenionych konstytucjonalistów z Polski i Włoch, którzy spotkali się, aby przedyskutować problematykę związaną z dokonywaniem zmian w tekstach konstytucji. Po wysłuchaniu referatów polscy i włoscy prawnicy zastanawiali się nad rzeczywistymi efektami poszczególnych zmian w obu systemach konstytucyjnych i starali się ocenić, czy dane rewizje konstytucyjne – zarówno w Polsce, jak i we Włoszech – spełniły pokładane w nich nadzieje.

Polsko-włoskie kolokwia prawnicze odbywają się cyklicznie już od dwudziestu lat, na przemian w obu krajach. Jest to forum, podczas którego dyskutuje się o newralgicznych problemach współczesnego konstytucjonalizmu. Inicjatorem spotkań, z ramienia strony polskiej, jest prof. dr hab. Zbigniew Witkowski, dziekan Wydziału Prawa i Administracji UMK w Toruniu. Z kolei włoskim „padre costituente” tej współpracy jest prof. Gian Candido De Martin, wieloletni dyrektor Centro di Ricerca sulle Amministrazioni Pubbliche „Vittorio Bachelet” (Centrum Badań nad Administracją Publiczną im. Vittoria Bacheleta). Warto wyjaśnić, że jest to instytut naukowy znajdujący się od 1992 r. w strukturze Uniwersytetu LUISS Guido Carli w Rzymie. Przyjaźń obu Profesorów przyczyniła się do przyjaźni uniwersytetów: toruńskiego i rzymskiego (co zaowocowało m.in. podpisaniem umowy w ramach programu Erasmus–Sokrates), by z biegiem lat przerodzić się także w trwałą polsko-włoską współpracę instytucjonalną; w kolokwiach uczestniczą bowiem przedstawiciele wielu polskich i włoskich ośrodków akademickich.

Dotychczas tematami polsko-włoskich kolokwiów były m.in. kierunki transformacji ustrojowych, sądownictwo konstytucyjne czy przemiany prawa wyborczego. Aby upowszechnić wyniki wspólnych badań naukowych, wystąpienia pokonferencyjne systematycznie publikowane są w prestiżowych wydawnictwach naukowych – na przemian w Polsce i we Włoszech. Tegoroczne wystąpienia ukażą się w XVII tomie „Toruńskich Studiów Polsko-Włoskich. Studi Polacco-Italiani di Toruń”, roczniku założonym przez profesora Witkowskiego, wydawanym na Wydziale Prawa i Administracji UMK w Toruniu.

W tym roku polscy i włoscy prawnicy wspominali zmarłego w Rzymie, 23 grudnia 2019 r., w wieku 97 lat, dr. Stanisława Morawskiego, wybitnego, a wręcz legendarnego działacza polonijnego, współzałożyciela Związku Polaków we Włoszech. Doktor Morawski przez długie lata był prezesem Fundacji Rzymskiej im. Margrabiny J.S. Umiastowskiej – instytucji dbającej o pamięć 2. Korpusu Polskiego dowodzonego przez gen. Władysława Andersa, a także wspierającej młodych Polaków przebywających we Włoszech na pobytach naukowych. Doktor Stanisław Morawski był ponadto przyjacielem prof. Zbigniewa Witkowskiego oraz prof. Gianniego Candida De Martina, a przy tym wielkim orędownikiem współpracy polskich i włoskich prawników. Sam nawet podejmował się prac związanych z korektą językową wystąpień pokonferencyjnych, wspierając włoskich kolegów profesorów swoją znajomością języka polskiego, który był jego językiem ojczystym. Ci, którzy mieli zaszczyt Go poznać, zapamiętali Go z pewnością jako człowieka o wielkim sercu i poczuciu humoru, erudyte, a przy tym wspaniałego gawędziarza,

który traktował wszystkich bez wyjątku z wielkim szacunkiem i który nikomu nie odmówił swojej pomocy, czasu i uwagi.

Cześć Jego pamięci!

* * *

Uroczystego otwarcia VIII polsko-włoskiego kolokwium prawniczego dokonali: prorektor ds. kształcenia Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, dr hab. Paweł Wysocki, prof. UWM oraz dziekan Wydziału Prawa i Administracji UWM w Olsztynie, dr hab. Jarosław Dobkowski, prof. UWM. Z uznaniem odnieśli się oni do dwudziestoletniej współpracy polskich i włoskich konstytucjonalistów. Profesorowie Zbigniew Witkowski i Gian Candido De Martin w swoich wystąpieniach inauguracyjnych wyrazili radość z możliwości kolejnego spotkania w gronie przyjaciół polskich i włoskich. Zwrócili także uwagę na postać śp. dr. Stanisława Morawskiego i jego życzliwość, z jaką odnosił się do idei współpracy podejmowanej w ramach kolokwium polsko-włoskich. Jako ostatni głos zabrał Burmistrz miasta Mrągowo – dr hab. Stanisław Bułajewski z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, który powitał zgromadzonych gości, życząc im owocnych obrad i miłego pobytu w sercu Mazur.

Pierwszą sesję obrad zainaugurował prof. dr hab. Andrzej Szmyt z Uniwersytetu Gdańskiego, który swoje wystąpienie poświęcił problematyce zmian konstytucji dokonywanych w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939). W swoim referacie skupił się na trzech zagadnieniach: 1) genezie obu konstytucji międzywojennych, 2) charakterze sporów, które towarzyszyły powstawaniu obu aktów, 3) wykładni przepisów regulujących wprowadzanie zmian do obu konstytucji, tj. odpowiednio – art. 125 Konstytucji marcowej (1921) oraz art. 80 Konstytucji kwietniowej (1935). Problematyka zmiany konstytucji w perspektywie historycznej została podjęta również w wystąpieniu wygłoszonym przez dr. Piero Gambale z Uniwersytetu LUISS Guido Carli w Rzymie. Tematem tego wystąpienia były zmiany Karty Konstytucyjnej okrojonej przez króla Karola Alberta, potocznie zwanej statutem albertyńskim. Zmiany w ówczesnym systemie konstytucyjnym zachodziły niejako samoistnie, w sferze praktyki, m.in. w systemie rządów, choć statut formalnie miał charakter „wieczystej i nieodwołalnej” karty konstytucyjnej.

Na grunt zmian w polskich konstytucjach w okresie III Rzeczypospolitej przeniosła nas dr hab. Anna Rytel-Warzocho, prof. UG, która omówiła formalny charakter poszczególnych zmian wprowadzanych do konstytucji

polskiej po 7 kwietnia 1989 r., włącznie z dwiema zmianami Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Z kolei o tzw. materialnych (nieformalnych) zmianach dokonanych pod rządami obowiązującej Konstytucji RP mówili dr hab. Joanna Juchniewicz oraz dr hab. Marcin Dąbrowski z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Zmiany te, choć nie zawsze są dostrzegalne „gołym okiem” z uwagi na to, że dotyczą sfery wykładni i stosowania przepisów konstytucji, w praktyce ustrojowej odgrywają rolę równie ważną co zmiany formalne zachodzące w sferze obowiązywania norm prawa konstytucyjnego.

Interesujący referat wygłosiła także prof. Cristina Fasone (LUISS Guido Carli w Rzymie). Jej wystąpienie dotyczyło ponadnarodowego standardu rzetelnej procedury (ang. *due process*) dokonywania zmian w ustawach zasadniczych. Zdaniem prof. Fasone standard ten kształtuje się na bazie wskazówek płynących z Rady Europy, w szczególności Komisji Weneckiej, a także, choć w nieco mniejszym stopniu, z instytucji unijnych. Główną tezą wystąpienia było stwierdzenie, że procedury zmiany tekstów konstytucji nie mogą być już traktowane jako procesy *stricte* narodowe. Dzisiejszy ustrojodawca musi bowiem uwzględnić choćby minimalny standard rewizji konstytucji, polegający na tym, że cała procedura musi być procesem dostępnym, otwartym dla społeczeństwa, a ponadto musi zostać poprzedzona właściwie przeprowadzoną deliberacją nad kształtem proponowanych zmian.

Popołudniową sesję obrad zainaugurowali prof. dr hab. Zbigniew Witkowski oraz dr hab. Maciej Serowaniec, prof. UMK, którzy poświęcili swoje wystąpienie tzw. niezmiennym normom konstytucyjnym (ang. *eternity clauses*), zamieszczonym w tekstach konstytucji różnych państw, mówiąc o nich w kontekście tożsamości konstytucyjnej.

Kolejny referat wygłosili prof. Vincenzo Antonelli oraz prof. Marco di Folco współpracujący z Uniwersytetem LUISS Guido Carli w Rzymie. Swoje wystąpienie poświęcili reformom konstytucyjnym, które podejmowane były w okresie obowiązywania obecnej konstytucji włoskiej z dnia 27 grudnia 1947 r. – zarówno tym wprowadzonym pomyślnie, jak i tym nieudanym. Autorzy wystąpienia zauważyli, że udane zmiany miały charakter „punktowy” – tzn. ustawy o zmianie konstytucji zostały pomyślnie wprowadzone w życie, jeśli proponowane zmiany dotyczyły zwykle pojedynczych kwestii lub jednej normy konstytucyjnej, na przykład kwestii liczby parlamentarzystów. Natomiast w przypadku, gdy ustawa o zmianie konstytucji miała charakter rewizji, a zwłaszcza gdy zmiana miała jednorazowo objąć kilkadziesiąt przepisów konstytucji, to taka reforma, będąc w istocie nieczytelna dla społeczeństwa, miała mniejsze szanse powodzenia. Zmiany organiczne

albo w ogóle były odrzucane w referendum, albo po ich formalnym wprowadzeniu napotykały trudności w skutecznym wdrażaniu i *de facto* odchodzono od nich za pomocą ustaw zwykłych.

Na grunt zagadnień polskiego prawa konstytucyjnego przeniosły nas kolejne dwa referaty. Pierwszy z nich, wygłoszony przez dr hab. Dorotę Lis-Staranowicz z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz dr Kamilę Doktor-Bindas z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, traktował o kwestii wprowadzania materialnych zmian do konstytucji sztywnych z punktu widzenia teorii prawa. Z kolei wspólne wystąpienie dr Moniki Giżyńskiej i dr. hab. Stanisława Bułajewskiego z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie dotyczyło ogólnej oceny wartości i doniosłości rozwiązań przyjętych w obecnie obowiązującej konstytucji polskiej. Zdaniem autorów prezentacji, choć aktualna ustawa zasadnicza nie jest pozbawiona wad, to jednak w tej chwili nie powinno się próbować zastąpić jej nowym aktem.

Ostatni referat przedstawił prof. Nicola Lupo wykładający na Uniwersytecie LUISS Guido Carli w Rzymie, a także przebywający jako *visiting professor* na Wydziale Prawa i Administracji UMK w Toruniu. Jego wystąpienie dotyczyło tzw. klauzul europejskich *implicite* i *explicite* wyrażonych w obecnie obowiązującej konstytucji włoskiej. Profesor Lupo przedstawił ponadto problemy praktycznego wpływu prawa unijnego na wewnętrzne prawo włoskie, a także skomplikowane relacje między Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej a włoskim Sądem Konstytucyjnym, który powołując się na tzw. doktrynę *controlimiti*, może stawiać granice zasadzie pierwszeństwa prawa unijnego.

Po zakończeniu części naukowej uczestnicy kolokwium obserwowali obrady sesji Rady Miejskiej w Mrągowie, podczas której radni zagłosowali jednogłośnie nad podjęciem uchwały nadającej prof. Zbigniewowi Witkowskiemu tytuł Honorowego Obywatela Miasta Mrągowo. Panu Profesorowi Zbigniewowi Witkowskiemu, z całego serca gratulujemy i życzymy kolejnych odznaczeń, wyróżnień i sukcesów w pracy zawodowej oraz dalszej owocnej współpracy polsko-włoskiej! *Ad multos annos!*

Abstract

8th Polish-Italian Judicial Colloquium: “Constitutional amendments in Italy and Poland from historical, theoretical and constitutional practice perspectives”, dedicated to the memory of Dr. Stanisław Morawski. Mrągowo, 8–11 September 2021

The Faculty of Law and Administration of the Nicolaus Copernicus University in Toruń organised the 8th Polish-Italian Judicial Colloquium from 8 to 11 September 2021. The conference was devoted to the issues of constitutional amendments in Italy and Poland from historical, theoretical and constitutional practice perspectives. The Colloquium’s partners were the Faculty of Law and Administration of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn and the City of Mrągowo.

Keywords: constitutional amendments, constitutional development, Constitution of the Republic of Poland, Constitution of the Italian Republic, eternal clauses

KATARZYNA JACHIMOWICZ <https://orcid.org/0000-0002-0685-1661>

Doktor, Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu.

MACIEJ SEROWANIEC <https://orcid.org/0000-0003-4693-7977>

Doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa i Administracji.